

LBRIS | We know
JOHN FREELY

MEHMED al II-lea

Cuceritorul Constantinopolului

Ediția a II-a

Traducere din limba engleză de Claudia Roxana Olteanu

Prefață de Călin Felezeu

CORINT
ISTORIE
—2024—

Cuprins

<i>Prefață</i>	7
<i>Notă asupra ediției</i>	15
<i>Prolog – Portretul unui sultan</i>	17
<i>Capitolul 1 – Fiii lui Osman</i>	27
<i>Capitolul 2 – Băiatul sultan</i>	52
<i>Capitolul 3 – Cucerirea Constantinopolului</i>	74
<i>Capitolul 4 – Istanbul, capitala Imperiului Otoman</i>	98
<i>Capitolul 5 – Europa sub teroare</i>	118
<i>Capitolul 6 – Războiul împotriva Veneției</i>	139
<i>Capitolul 7 – Casa Fericirii</i>	155
<i>Capitolul 8 – Curtea renascentistă din Istanbul</i>	175
<i>Capitolul 9 – Cucerirea orașului Negroponte</i>	200
<i>Capitolul 10 – Victoria împotriva Oii Albe</i>	220
<i>Capitolul 11 – Cucerirea Crimeei și Albaniei</i>	238
<i>Capitolul 12 – Asedierea Rodosului</i>	259
<i>Capitolul 13 – Capturarea orașului Otranto</i>	285
<i>Capitolul 14 – Moartea Cuceritorului</i>	298
<i>Capitolul 15 – Fiii Cuceritorului</i>	321

Capitolul 16 – <i>Valul cuceririi bate în retragere</i>	340
Capitolul 17 – <i>Orașul Cuceritorului</i>	364
<i>Mulțumiri</i>	385
<i>Glosar</i>	386
<i>Dinastia otomană</i>	389
<i>Bibliografie</i>	391
<i>Index</i>	401

Prolog

Portretul unui sultan

În urmă cu mulți ani, căci jumătate din viața mea s-a scurs între timp, la National Gallery din Londra, am văzut pentru prima dată portretul sultanului turc Mehmed al II-lea Cuceritorul pictat de Gentile Bellini¹. Pe vremea aceea știam prea puține lucruri despre Cuceritor, fiindcă abia de curând mă mutasem la Istanbul, Constantinopolul grecesc, orașul pe care Mehmed l-a cucerit în 1453. Apoi, în ultima săptămână din secolul XX, am revăzut portretul, la o expoziție din Istanbul, acolo unde a și fost pictat, în 1480, cu un an înainte de moartea Cuceritorului, cel care era cunoscut în acea vreme ca Marele Turc, conducătorul „gloriosului imperiu al turcilor, teroarea de azi a lumii”².

Când am studiat opera lui Bellini la Istanbul, știam mult mai multe despre Mehmed decât atunci când văzusem prima

¹ Gentile Bellini (1429–1507), pictor italian, reprezentant al școlii venețiene. Din 1474 a devenit portretistul oficial al dogilor venețieni, iar în 1479 a fost trimis la Constantinopol de către Senatul Serenissimei Republici, ca parte a unei delegații menite să semneze un tratat de pace. Îi este atribuit portretul lui Mehmed al II-lea, expus la National Gallery (aici și în continuare, notele semnalate cu n. c. îi aparțin coordonatorului colecției la momentul apariției ediției I, profesorul Doru Dumitrescu).

² Richard Knolles, *The General Historie of the Turkes...* (pentru titlul complet, a se vedea Bibliografia), Londra, 1609–1610, vol. I, p. 1.

oară portretul la Londra, deoarece între timp citisem și scrisesem mult despre el, despre epoca lui și despre orașul pe care îl cucerise. Capturarea Constantinopolului de către Mehmed, în 1453, șocase toată Europa, pentru că însemna sfârșitul istoriei Imperiului Bizantin, continuatorul creștin medieval al străvechiului Imperiu Roman, și instala în locul acestuia imperiul musulman al turcilor otomani, care se ridicaseră de curând de prin Asia.

Mehmed, al șaptelea în linia de conducători ai turcilor otomani, de-abia împlinise 21 de ani atunci când a cucerit Constantinopolul, oraș care, de atunci, a devenit capitala imperiului său, sub numele de Istanbul¹. În vremea aceea, Imperiul Otoman cuprindea nord-vestul Asiei Mici, unde Osman Gazi², primul conducător otoman, formase un mic principat la sfârșitul secolului al XIII-lea, avansând spre sudul Balcanilor, pe care succesorii săi din următoarele cinci generații au reușit să-l și cucerească.

În timpul celor treizeci de ani ai domniei sale, 1451-1481, Mehmed a mutat granițele imperiului său, cuprinzând mai bine de jumătate din Asia Mică, iar armatele sale au pătruns până

¹ Orașul Constantinopol (din grecescul *Kōnstantinoupolis*, „orașul lui Constantin”, *Constantinopolis* în transliterare latină) era cunoscut în lumea arabă sub denumirea *Kostantiniyye* (folosită pe monede până în a doua jumătate a secolului al XVII-lea și apoi în secolul al XIX-lea). Denumirea Istanbul, deși folosită în limba turcă încă dinaintea cuceririi orașului în 1453, nu a fost utilizată în mod oficial în cadrul Imperiului Otoman. Abia odată cu instaurarea Republicii Turcia, în 1923, fosta capitală a primit în mod formal denumirea de Istanbul pe 28 martie 1930 (n. c.).

² Osman I (1258-1326), supranumit Kara în turcă („Cel Negru”), pentru curajul său, conducătorul statului Sögüt din 1281. Între anii 1301-1303 va pune bazele imperiului, fiind considerat fondatorul statului turc (n. c.).

în Ungaria și chiar au pus stăpânire pe „câlcâiul” cizmei italiene. Trei papi au chemat la cruciade împotriva lui Mehmed, pe care papa Pius al II-lea¹ îl numea „balaurul veninos”² ale cărui „hoarde însetate de sânge” amenințau creștinătatea.

Imperiul Otoman s-a întins și mai mult sub urmașii imediați ai lui Mehmed, mai ales sub Suleyman Magnificul (care a domnit între 1520-1566), a cărui stăpânire cuprindea toată partea de sud-est a Europei, Orientul Mijlociu, estul Mediteranei și nordul Africii. Turcii au continuat să ocupe sud-estul Europei timp de patru secole după moartea lui Mehmed, iar dinastia lui a domnit până în 1923, când Imperiul Otoman a fost silit să facă loc Republicii Turcia.

Azi, doar 8% din suprafața Turciei se mai află în Europa, separată de partea asiatică a țării prin celebrele strâmtoni — Dardanelele, Marea Marmara și Bosforul —, cea din urmă fiind traversată zilnic de populația urbană a Istanbulului, singurul oraș din lume așezat pe două continente. Teritoriul european care aparține Turciei se întinde de la strâmtoni până la vreo 160 de kilometri în interiorul continentului, punctul cel mai îndepărtat fiind Edirne (grecescul Adrianopol), locul unde s-a născut Mehmed în 1432 și unde și-a început cariera strălucitoare încununată cu gloria cuceririi orașului cunoscut azi sub numele de Istanbul, unde pelerinii vin în continuare la mormântul marelui erou supranumit de turci Fatih, „Cuceritorul”.

În timpul desfășurării expoziției, mai mulți prieteni, turci și străini, au ajuns la concluzia că e păcat că nu există nicio biografie modernă a Cuceritorului, în afară de cea a lui Franz

¹ Enea Silvio Piccolomini (1405-1464), gânditor, poet și scriitor italian, a devenit papă sub numele de Pius al II-lea (1458-1464) (n. c.).

² Apud Ludwig Pastor, *The History of the Popes...*, Londra, 1950, vol. III, p. 24.

Babinger, publicată în 1953, cam academică și cam lungă și acum relativ depășită, și că ar fi nevoie de o altă carte despre el și epoca lui, scrisă pentru publicul larg. Din acest motiv m-am apucat să scriu această lucrare, punând accentul mai mult pe omul care a fost Mehmed, și nu pe cuceririle lui, deși cariera lui militară extraordinară va fi descrisă în detaliu, ca și impactul pe care l-a avut aceasta asupra Europei aflate la vremea aceea în zorii Renașterii. Așa cum scria lordul Acton: „istoria modernă începe sub presiunea cuceririlor otomane”¹.

Cartea mea, care prezintă biografia lui Mehmed Cuceritorul, se concentrează pe conflictul istoric dintre Europa Occidentală și Imperiul Otoman, conflict care-și găsește ecou în situația de azi a Turciei, căreia i s-a refuzat aderarea la Uniunea Europeană. Contactul dintre Occidentul creștin și Orientul musulman este perceput, în general, ca o ciocnire între civilizații, așa cum este înțeles în așa-numitul „război împotriva terorii”. Conflictul inițial, care s-a deschis odată cu ascensiunea islamismului, a adus însă știința greco-islamică în Vest, punând bazele tradiției științelor moderne. Cucerirea Constantinopolului de către Mehmed și invaziile sale din Balcani și din Italia au adus Europa creștină față în față cu un nou imperiu, cel musulman, care era, în fond, un amalgam de popoare, religii și limbi, acest amestec fiind evident și astăzi în teritoriile care au făcut parte odinioară din Imperiul Otoman. Așa cum scria Edward Said: „în mare parte, datorită acestui imperiu, culturile sunt amestecate unele cu altele, niciuna nu este unitară și pură, toate sunt hibride, eterogene, extraordinar de diferite între ele și neomogene”².

¹ Apud Paul Coles, *The Ottoman Impact on Europe*, Londra, 1968, p. 7.

² Edward W. Said, *Culture and Imperialism*, New York, 1993, p. xxv.

În ceea ce îl privește pe Mehmed, el este o figură enigmatică, văzut în Occident ca un tiran crud, pe care papa Nicolae al V-lea¹ îl numea „fiul lui Satan, al pierzaniei și al morții”², în timp ce turcii îl venerază ca pe un mare cuceritor. Cartea mea va încerca să descopere ce fel de om a pozat pentru acest portret al lui Bellini la care mă uit în timp ce scriu aceste rânduri, întrebându-mă ce îi trecea, oare, prin minte, atunci când stătea în palatul său din Istanbul, după ce cucerise un străvechi imperiu creștin și fondase propriul lui imperiu musulman la granița dintre Orient și Occident, schimbând pentru totdeauna fața lumii.

¹ Tommaso Parentucelli (1397–1455), întronat papă cu numele de Nicolae al V-lea (1447–1455). În timpul acestui pontif, cel din urmă care a purtat numele de Nicolae, a fost cucerit Constantinopolul de către turci (n. c.).

² Apud Kenneth M. Setton, *The Papacy and the Levant (1204–1571)*, Philadelphia, 1976, vol. II, p. 150.

Capitolul 1

Fiii lui Osman

În 330 d.Hr., Constantin cel Mare a schimbat cursul istoriei în momentul în care a luat decizia să-și mute capitala din Italia în orașul grec Byzantion (Bizanț), pe malul Bosforului, oraș pe care l-a redenumit Nova Roma („Noua Romă”) și care, mai târziu, a fost cunoscut sub numele de Constantinopol.

Succesorii imediați ai lui Constantin au făcut din creștinism religia imperiului și, în decursul următoarelor două secole, greaca a luat locul latinei ca limbă oficială. Acest lucru a contribuit la ridicarea Imperiului Bizantin, așa cum a fost numit mai târziu de istorici, continuator creștin elenistic al Imperiului Roman, care-și revendică numele de la străvechiul oraș Bizanț.

Imperiul Bizantin s-a aflat în culmea gloriei sale sub Iustinian I (care a domnit între anii 527–565), în timpul căruia cuprindea aproape în întregime zona mediteraneană, inclusiv toată Italia, Balcanii, Asia Mică și Orientul Mijlociu. În următoarele cinciseci de secole, imperiul a fost atacat din toate părțile, dar și așa, până spre mijlocul secolului al XI-lea, încă mai avea sub control toată Asia Mică și Balcanii, ca și partea de sud a Italiei.

Mai apoi însă, în 1071, împăratul Roman al IV-lea Diogenes a fost înfrânt de turcii selgiucizi aflați sub comanda sultanului

Alp Arslan¹ într-o bătălie care s-a dat lângă Manzikert/Manavazkert (Malazgirt)², în estul Anatoliei — Asia Mică, așa cum este cunoscută ea azi —, și în același an normanzii au cucerit și ultimele posesiuni bizantine din Italia.

După victoria lor de la Manzikert (Malazgirt), turcii au năvălit în Anatolia, cu toate că bizantinii, cu ajutorul armatelor primei cruciade, au recucerit partea vestică a Asiei Mici și zona de coastă a Mării Negre și a Mediteranei. Partea centrală și estică a Anatoliei au intrat în componența Sultanatului Selgiucid de Rum³, cuvânt turcesc care-i desemna pe grecii din Imperiul Bizantin, cei al căror imperiu îl cuceriseră.

Sultanatul Selgiucid de Rum a rezistat din a doua jumătate a secolului al XI-lea până la începutul secolului al XIV-lea. În momentul său de maximă înflorire, care a fost prima parte a secolului al XIII-lea, selgiucizii dețineau controlul asupra întregii Anatolii, cu excepția Bitiniei, partea nord-vestică a Asiei Mici, care era, practic, tot ce mai rămăsese din Imperiul Bizantin în Asia, în timp ce imperiul grec al dinastiei Comnenilor domina regiunile estice ale Mării Negre, cu capitala la Trebizonda (Trabzon).

¹ Muhammad bin Da'ud Chaghri (1029–1072) este numele preluat atunci când s-a convertit la islamism al celui care a rămas mai cunoscut cu porecla lui turcă, Alp Arslan („Leul războinic”), al treilea sultan al dinastiei selgiucide (1064–1072) (n. c.).

² Aici și în continuare, denumirea orașului este cea utilizată în epoca despre care se vorbește și de către izvoarele folosite de autorul cărții, în vreme ce în paranteză este prezentată denumirea modernă a localității, menită a-l ajuta pe cititor să o identifice pe hărțile din zilele noastre (n. red.).

³ Sultanatul selgiucid de Rum (al cărui nume provine din cuvântul arab *Rûm*, care desemna Imperiul Bizantin, cunoscut în epocă sub denumirea de Imperiul Roman), stat medieval din Anatolia care a existat între 1037–1194, cu capitala la Niceea (Iznik), apoi la Iconium (Konya) (n. c.).

Imperiul Bizantin a fost aproape distrus în urma celei de-a patra cruciade¹, când trupele latine și forțele navale venețiene au capturat și au invadat, în 1204, Constantinopolul, care a devenit apoi capitala unui regat latin numit Romania, care a durat până în 1261, când orașul a fost recucerit de grecii conduși de Mihail al VIII-lea Paleologul², care supraviețuise în exil, în orașul bitinian Niceea (Iznik).

Dar reînviatul Imperiu Bizantin era doar o mică rămășiță din ceea ce fusese inițial și, la începutul secolului al XV-lea, cuprindea ceva mai mult decât Bitinia, o parte a Moreei (Peloponez) și Tracia, cea mai sud-estică parte a Balcanilor până la Dardanele, Marea Marmara și Bosforul, strâmtoarea istorică ce separă Europa de Asia.

După ce au fost înfrânți de către mongoli, în 1246, selgiucizii au intrat rapid în declin și, la începutul secolului următor, sultanatul a dispărut, fostele lui teritorii fiind împărțite în numeroase emirate turcești ce purtau numele de *beylik*. Cel mai mic și mai lipsit de importanță dintre aceste *beylik*-uri era al osmanlâilor, „fiii lui Osman”, denumirea turcească pentru urmașii lui Osman Gazi, al cărui nume înseamnă „luptător pentru credința islamică”. Osman a fost numit în limba engleză Othman, iar dinastia lui a ajuns să fie cunoscută ca dinastia otomană. El era fiul lui Ertuğrul, conducătorul tribului turcesc Oğuz ai cărui membri, la sfârșitul secolului al XIII-lea, erau

¹ A Patra Cruciadă s-a desfășurat între anii 1202 și 1204. Deși inițial își propuseseră să recucerească Ierusalimul prin invadarea Egiptului, cruciații au sfârșit prin a invada și a jefui Constantinopolul în aprilie 1204, în unul dintre ultimele episoade ale Marii Schisme (n. c.).

² Mihail al VIII-lea Paleologul (1223–1282), împărat al Imperiului Roman de Răsărit între 1259–1282. A rămas celebru prin recucerirea Constantinopolului în 1261, după 57 de ani în care cetatea fusese sub stăpânirea Imperiului Latin de Constantinopol creat de cruciați (n. c.).